

Wet- en Regelgeving

Monumentenwet 1988

In Nederland is de bescherming van het cultureel erfgoed ondergebracht in een verscheidenheid van wetten, waarvan de Monumentenwet 1988 de belangrijkste is. Deze is in 2007 gewijzigd door middel van de wet op de archeologische monumentenzorg. Dit houdt wel in dat elk wrak afzonderlijk zal moeten worden bekeken om te zien welke wetgevingen en regels hierop van toepassing zijn.

Een voorbeeld hiervan zijn de wrakken die als oorlogsmonument geklasseerd zijn of wrakken waarvan de eigenaar bekend is.

De gehele monumentenwet is een uitgebreid document met meer dan 70 artikelen. Voor de onderwaterarcheologie en amateur-archeoloog / sportduikers zijn in het bijzonder de volgende artikelen van belang.

Omschrijving van een monument

Alle voor tenminste 50 jaar vervaardigde zaken welke van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of cultuurhistorische waarde (art. 1).

Terreinen

Terreinen welke van algemeen belang zijn wegens daar aanwezige zaken als bedoeld onder artikel 1. Het werkterrein van de archeologie is de gehele Nederlandse bodem, inclusief de bodem van de territoriale zee en de aansluitende zone (24 mijlszone).

Opgravingen

Het doen van opgravingen zonder of in afwijking van een opgravingvergunning van onze minister is verboden (art. 45.1). Dit wil zeggen dat: Het doen van opgravingen is voor particulieren te allen tijde verboden.

Particulieren (zonder enig opgravingvergunning) mogen dus nooit bodemversturende werkzaamheden verrichten met als doel het opsporen en/of opgraven van monumenten. De archeologische monumenten commissie (AMC) kan echter bepalen dat een monument (in dit geval scheepswrak) van lage archeologische waarde is. In zo een geval kunnen amateurarcheologen een opgraving uitvoeren, maar dat gebeurt ENKEL onder de begeleiding van de RCE

Melden van vondsten

Om te bepalen of een monument van cultuurhistorisch belang is, moeten er voldoende gegevens voorhanden zijn en is expertise nodig om dit te bepalen. De gemeenten, provincies en/of het Rijk zijn het bevoegd gezag op het gebied van archeologische monumenten. De RCE en een paar commercieel archeologische bedrijven zijn bovendien uitgerust om dit soort onderzoeken uit te voeren.

Bovendien staat in de wet dat *“degene die een zaak vindt waarvan hij weet, dan wel redelijkerwijs moet vermoeden dat het een monument is, dit moet melden bij de bevoegde instantie” (art. 54).*

Deze meldingsplicht dient zo spoedig mogelijk te geschieden. Bij een melding aan de RCE kunnen deze een inschatting maken van de historische waarde van het wrak en controleren of deze al eerder is gemeld. De vindplaatsen worden geregistreerd in ARCHIS en MACHU, wat archeologische geografische informatiesystemen zijn. Deze systemen zijn NIET voor iedereen toegankelijk zodat positie-informatie beschermd wordt. Uitwisseling van archeologische gegevens zijn echter wel mogelijk tussen de verschillende overheden en derde partijen. Deze data uitwisseling wordt wel bepaald en geëvalueerd door de bevoegde personen bij de RCE.

De eerste melder wordt door de RCE gezien als de eerste gegadigde voor het doen van nader onderzoek.

Wat te doen met geborgen vondsten

Op scheepswrakken mag worden gedoken, zelfs als ze geklasseerd staan als monument. Dit is niet strafbaar. Er mag echter NIETS van de vindplaats worden verstoord en/of meegenomen. Doet men dit wel, is men in overtreding.

Met de vindplaats wordt niet alleen het wrak bedoeld, maar eveneens ook de omliggende bodem. Een scheepswrak is vaak uiteen gevallen of ligt deels onder het zand. Daarom is het moeilijk om precies aan te kunnen geven waar een wrak begint en waar het ophoudt.

Ook moet men rekening houden met het feit dat de objecten gevonden rond de site of een wrak als monument beschouwd kunnen worden, aangezien ze zelf ouder dan 50 jaar zijn en ze in de context van het site/wrak staan. Dus hebben ze een wetenschappelijke betekenis.

Goederen die geborgen worden, maar waarvoor geen toestemming is verkregen, worden in beslag genomen en worden hangende het proces dat volgt (proces-verbaal wordt hiervan opgesteld) bij de RCE in bewaring gegeven.

De RCE zorgt ervoor dat de goederen stabiel blijven en zal ook aangeven wat de kosten zijn voor de opslag en eventuele conservering. Deze kosten kunnen verhaald worden op de persoon die de goederen geborgen heeft. De apparatuur die gebruikt is bij het beroeren van de bodem of de aantasting van het wrak kan daarbij in beslag genomen worden.

Na afhandeling van de zaak zal worden besloten wat er met de goederen moet gebeuren. De RCE beoordeelt de gevonden monumenten op historisch en archeologische waarde en verbindt geen geldelijke waarde aan archeologische objecten. De reden hiervoor is dat de historische- / archeologische waarde van het object vaak vele malen groter is dan de geldelijke waarde.

Met het wegnemen van goederen uit scheepswrakken wordt vaak de samenhang van de objecten verstoord. Een scheepswrak is een tijdschapsule - die als erfgoed onderzocht - ons veel kan vertellen over het maritieme verleden. Door de samenhang te verstoren gaat veel informatie verloren. Dit is de reden waarom het Rijk en veel musea geen vondsten kopen waarvan de oorsprong van dubieuze aard is (zoals geborgen kannonnen uit illegale opgravingen).

Eigendomsrecht van vondsten

Voor de eigendoms kwestie maakt het niet uit of de vondsten bij een legale/illegale opgraving en/of berging zijn gevonden. Maritieme vondsten uit opgravingen waarop niemand recht van eigendom kan bewijzen, zijn eigendom van de provincie of de gemeente (als deze laatste over een archeologisch depot beschikt).

Veelal worden de objecten eigendom van het desbetreffende Provinciaal Archeologisch Depot. Als de maritieme vondsten buiten het gemeentelijke en provinciaal ingedeeld gebied gevonden zijn, worden deze eigendom van de staat en in dat geval zullen deze opgenomen worden in het Nationaal Scheepsarcheologisch Depot (NSD) te Lelystad.

Dit laatste geldt dus voor de vondsten die op zee zijn gevonden. Bij vondsten van nationaal belang kan het NSD echter ook vondsten claimen ongeacht het eigendomsrecht en/of gebiedsindeling.

Als er sprake is van een "toevallige vinder" wordt conform **artikel 53.1** de eigendom geregeld via het Burgerlijk wetboek (**boek 5, artikel 13**).

Dit is de zogenaamde “schatvindersregeling”, wanneer NIEMAND HET RECHT van eigendom kan bewijzen en het is een TOEVALSVONDST, dan krijgt de vinder 50% en de eigenaar van de grond 50%.

De verstoring van de bodemsituatie met de intentie monumenten op te sporen en te onderzoeken is echter verboden. Hier kan men dan ook geen beroep doen op de schatvindersregeling en/of andere vergoeding.

Er moet wel rekening gehouden worden met het feit dat bij meer recentere wrakken het mogelijk is om nog een eigenaar aan te wijzen. Dit kan de oorspronkelijke eigenaar van het schip en/of de lading zijn, maar ook de verzekeraar. Er zijn zelfs schepen gekend uit het einde van de 18de eeuw waar nog een eigenaar aan te wijzen is. In Nederland is het zo dat alle VOC en admiraliteitschepen schepen eigendom zijn van de Nederlandse Staat (Dienst der Domeinen, afdeling Onroerende Zaken).

Oorlogswrakken

Gedurende de Tweede Wereldoorlog zijn er tal van oorlogs- en koopvaardissschepen gezonken in internationale - en Nederlandse wateren. Deze schepen vallen onder de Monumentenwet omdat ze ouder zijn dan 50 jaar. Wat hun archeologisch belangrijk maakt, is de belevingswaarde van deze sites.

Voor de overlevenden en nazaten van hen, die in de oorlog vochten, heeft dit nog steeds grote emotionele - en herinneringswaarde. Om de integriteit van deze sites te beschermen, gaat de Oorlogsgravenstichting (OGS) er van uit dat alle WO 2 wrakken oorlogsgraven zijn. Zij geven dus een negatief advies betreffende duiken op deze plaatsen. De term "zeemansgraf" is gebaseerd op emotionele aspecten en kent geen juridische onderbouwing.

Scheepswrakken krijgen pas formeel de status van "zeemansgraf" als dit zodanig geclaimd is door de eigenaar/rederij of door het land waar het schip geregistreerd stond.

In Groot-Brittannië worden verscheidene militaire vindplaatsen beschermd onder Military Remains Act. In Nederland bestaat er geen wet- of regelgeving die bepaalt wat al dan niet een oorlogsgraf is. Geen enkel Nederlands schip, vergaan in WO 2, is dan ook geclaimd als zeemansgraf. Van de duikers wordt een morele verantwoordelijkheid gevraagd en bij oorlogswrakken de nodige piëteit in acht te nemen.

Januari 2012